

Elke docent een taaldocent: wat houdt dat in?

Liliane Bouma

10 december 2023

In dit artikel geef ik een voorzet voor de manier waarop in het voortgezet onderwijs schoolbreed aan taalvaardigheid kan worden gewerkt. Dit komt voort uit een verkenning naar wat bij de bètavakken gedaan kan worden aan taalvaardigheid, onder andere bij Bètapartners en voor de NVON, de vakvereniging voor de docenten in de natuurwetenschappen. Ik heb ook gekeken naar de mens- en maatschappijvakken.

Ik hoop hiermee een bijdrage te geven aan het ontwikkelen van goede plannen voor de verbetering van de taalvaardigheid van onze leerlingen, enerzijds bij de landelijke gesubsidieerde trajecten. Deze voorzet kan ook al benut worden in de praktijk van de scholen. Ik hoor graag feedback en ervaringen!

Wie is een “taaldocent”?

Op diverse plekken wordt genoemd dat niet alleen de talen maar ook de andere vakken een belangrijke rol vervullen in het ontwikkelen van taalvaardigheid met kreten als: “Elke docent een taaldocent”. Maar binnen het vakgebied Nederlands en daarbuiten horen we verschillende meningen over het nut en de haalbaarheid van die insteek. Een gebrek aan gezamenlijk referentiekader, en daaruit volgende begripsverwarring, zou de oorzaak kunnen zijn: ik denk dat we langs elkaar heen praten. Het wordt tijd dat we samen gaan werken!

Integreer werken aan taalvaardigheid met vakinhoud

De vakinhoud wordt uitgelegd via taal. Taalvaardigheid en het leren van vakinhoud zijn dus onlosmakelijk met elkaar verbonden. Extra aandacht voor taalvaardigheid zal vermoedelijk leiden tot sneller en beter begrip van de lesstof.

De vakken bieden een uitstekende context om aan taal te werken. We weten dat leesvaardigheid samenhangt met voorkennis en er is een noodzaak voor goed begrijpend lezen. Het is de bedoeling dat de kennis uit teksten ook wordt onthouden. Het ontwikkelen van vaardigheden als waarderen en oordelen hoort ook tot de verplichte stof. Daarmee is het mogelijk om steeds complexere teksten van verschillende vormen in te zetten, en ook te kijken naar onderlinge verbanden. Verder is er bij de meeste leerlingen voldoende motivatie om serieus aan de slag te gaan.

In diverse initiatieven wordt vooral gefocust op het lezen van boeken, maar is dat een handige aanpak? Het is meestal moeilijk om boeken te integreren met vakinhoud. Daar zijn een paar redenen voor: de vakinhoud in fictie is vaak erg beperkt; informatieve boeken zijn voor begin vo te lang en/of hebben niet het gewenste niveau; het kost te veel tijd om voor elk vak boeken te lezen.

Wat kan een docent van een niet-taalvak doen aan taalvaardigheid

Hierbij geef ik een voorzet voor wat een vakdocent kan doen (toelichting in de bijlage):

1. Breng leerlingen in contact met goed taalgebruik: Zorg dat je zelf correct spreekt en schrijft.
2. Corrigeer leerlingen bij fouten in hun taalgebruik
3. Werk doelbewust en vakoverstijgend aan opbouwen van woordenschat
4. Neem een actieve rol en help leerlingen bij het begrijpen van taal
5. Help leerlingen systematisch bij schrijfprocessen
6. Laat leerlingen meer lezen

Welke kennis en vaardigheden heeft de docent nodig

Een docent kan leerlingen pas begeleiden als hij zelf over voldoende kennis en vaardigheden beschikt op het gebied van:

- A. Taal
- B. Didactiek rond taal
- C. Taal-leerdoelen voor leerlingen

Het vak geschiedenis is met de aanpak voor historisch redeneren al volop bezig met ondersteunen van docenten. Andere vakken zijn minder ver.

De didactiek Taalgericht Vakonderwijs biedt een goede aanpak voor met name het werken aan woordenschat. Er wordt bij diverse vakken ook al veel gedaan aan schrijfkaders, onder andere voor het beantwoorden van opgaven.

De meeste projecten op het gebied van taal gaan ervan dat de vakdocenten voldoende taalvaardig zijn. Maar wie heeft dat onderzocht en zijn er mogelijkheden voor bijscholing? In de opleiding van docenten is vaak maar erg weinig aandacht geweest voor taalvaardigheid.

Ik heb afgelopen zomer, in samenwerking met docenten en een lerarenopleider Nederlands een aanzet gemaakt voor de kennisbasis voor docenten van bètavakken voor de NVON (Bouma L., 2023).

Op schoolniveau is afstemming nodig:

Leerlijnen hebben te maken met meerdere vakken. Een goede samenhang in wat bij de verschillende vakken geleerd wordt is van belang. Wat is daarvoor nodig:

- a) Laat talen zich verdiepen in de manier waarop taal gebruikt wordt in andere vakken
- b) Zorg dat onderling bekend is welke taalkennis bij een docent verwacht wordt en dat docenten weten wat bij de talen behandeld wordt.
- c) Maak schoolbreed afspraken over terminologie en doelen rond taal, houdt daarbij óók rekening met soort teksten, taalgebruik en tekststructuren bij elk vak
- d) Test vakoverstijgend de schooltaal-woordenschat van leerlingen zodat er inzicht is in de vaardigheid van leerlingen.
- e) Maak een gezamenlijk plan voor het op peil brengen van de schooltaal-woordenschat van leerlingen. Vermoedelijk moeten zwakke leerlingen extra bijgespijkerd worden.
- f) Stem vakinhoud af tussen vakken zodat ze elkaar versterken en de lestijd goed benut wordt. Nu zijn de verschillen tussen vakken te vaak verwarrend en contraproductief.
- g) Ontwikkel een goede didactiek rond kennisopbouw, werk op basis van mentale modellen van de concepten in de lesstof.
- h) Laat bij alle vakken verschillende soorten complexe zakelijke teksten lezen in een doorlopende leerlijn. Focus niet alleen op boeken!
- i) Stel een taalcoördinator aan
- j) Laat taaldocenten de andere vakken begeleiden op het gebied van taalvaardigheid

En hoe verder?

Er zijn nu vele initiatieven die zich richten op leesvaardigheid of taalvaardigheid. Ondertussen zijn de kerndoelen in ontwikkeling. De vakdocenten hebben behoefte aan goede professionalisering om hun bijdrage te kunnen leveren. Het zou toch mooi zijn als alle initiatieven onderling consistent zijn en elkaar ondersteunen. Dat vereist afstemming en samenwerking!

Bronnen

- Alkema, E.G., (2022), *Schrijven met kennis van zaken: een didactiek voor de zaakvakken*. proefschrift UvA <https://dare.uva.nl/search?identificer=d7627439-52b7-4914-b87f-d385f8748969>
- Bouma, L. (2023a). *Begrijpend lezen van instructieteksten bij bètavakken*. <https://lilianebouma.nl/wp-content/uploads/2023/12/Begrijpend-lezen-van-instructieteksten-bij-betavakken-V10-.pdf>
- Bouma, L. (2023b). *Taalvaardigheid : werken aan taalvaardigheid bij de bètavakken*. NVON. <https://lilianebouma.nl/wp-content/uploads/2023/10/Taalvaardigheid-werken-aan-taalvaardigheid-bij-de-betavakken-V4-4.pdf>
- Bouma, L., Feddema, M. (2023) *Elke docent een taaldocent! Maar hoe dan?* Didactiek Nederlands, geraadpleegd op 27 november 2023. <https://didactieknederlands.nl/de-kwestie/2023/11/elke-docent-een-taaldocent-maar-hoe-dan/>
- Holdinga, L. (2022). Wat is het belang van vakspecifieke taalvaardigheid? In WODN Werkgroep Onderzoek Didactiek Nederlands (Ed.), *Handboek Didactiek Nederlands, Levende Talen*. Geraadpleegd 19 apr 2022 via: <https://didactieknederlands.nl/handboek/2022/04/wat-is-het-belang-van-vakspecifieke-taalvaardigheid/>.
- Houtveen, T (red.), R. van Steensel (red) (2022). *Kennisbundel de zeven pijlers van onderwijs in begrijpend lezen*. Stichting Lezen. <https://www.lezen.nl/publicatie/kennisbundel-de-zeven-pijlers-van-onderwijs-in-begrijpend-lezen-gepubliceerd/>
- Hajer M., Meestringa T. (vierde druk 2022). *Handboek taalgericht vakonderwijs*. Coutinho.
- Rijckaert, H., Burki, U., Vanhooren, S. (2023). *Samen sterk voor taalcompetentie: Actieplan voor de implementatie van iedereen taalcompetent in het onderwijs*. Nederlandse Taalunie. <https://taalunie.org/actueel/410/het-onderwijs-nederlands-moet-ingrijpend-anders> geraadpleegd op 11 september 2023,
- Rooijackers, P., Silfhout, G. van, & Bergh, H. van den. (2021). *Timmeren met oude spijkers en zonder hout: Waarom leergangen Nederlands nu niet echt aan strategie-instructie doen*. *Levende Talen Magazine*, 108(1), 18–23. Geraadpleegd op 6 januari 2023 van <https://lt-tijdschriften.nl/ojs/index.php/ltm/article/view/2134>
- Rouet, J-F, Anne Britt M, & Durik A.M. (2017) RESOLV: Readers' Representation of Reading Contexts and Tasks, *Educational Psychologist*, 52:3, 200-215, DOI: 0.1080/00461520.2017.1329015
- Snel, M. (2023). *Kwaliteitswaaier: Effectief onderwijs in begrijpend lezen*. Kennistafel Effectief Leesonderwijs. <https://www.platformsameneronderzoeken.nl/wp-content/uploads/2023/01/Kwaliteitswaaier-Effectief-Onderwijs-in-Begrijpend-Lezen-2.pdf>
- Van Drie, J., Groenendijk, T., Braaksma, M. Janssen, T. (2016) *Genrespecifiek schrijven in de mens-en maatschappijvakken- Negen lesontwerpen onderzocht*. Landelijk expertisecentrum Mens en Maatschappijvakken

Bijlage: Wat kan een docent van een niet-taalvak doen aan taalvaardigheid

Aanpak:

1. Breng leerlingen in contact met goed taalgebruik: Zorg dat je zelf correct spreekt en schrijft.
2. Corrigeer leerlingen bij fouten in hun taalgebruik
3. Werk doelbewust en vakoverstijgend aan opbouwen van woordenschat
4. Neem een actieve rol en help leerlingen bij het begrijpen van taal
5. Help leerlingen systematisch bij schrijfprocessen
6. Laat leerlingen meer lezen

Toelichting

1. Breng leerlingen in contact met goed taalgebruik

Het taalgebruik van docenten moet correct en duidelijk zijn om twee redenen: ten eerste omdat helder taalgebruik nodig is om de leerstof goed over te dragen en ten tweede omdat de lessen een gelegenheid voor leerlingen zijn om in contact te komen met taalgebruik op hoog niveau.

Hoeveel docenten zijn zelf niet zo taalvaardig, en hebben daardoor ook moeite om de leerstof helder over te brengen? We kennen allemaal de voorbeelden van lessen waar leerlingen klagen dat de uitleg niet te volgen is.

Het gaat dan bijvoorbeeld om juist gebruik van voeg- en signaalwoorden, hiermee wordt de structuur van een redentatie overgebracht. Ook zal de docent de complexere woorden uit onze taal geleidelijk moeten introduceren zodat de leerlingen de uitleg kunnen volgen.

Ook is het van belang om in geschreven of gesproken uitleg een goede structuur aan te brengen. En dan ook aan leerlingen uit te leggen hoe deze structuur helpt bij het leerproces.

2. Ondersteun leerlingen bij het verbeteren van hun taalgebruik

Op allerlei momenten zijn leerlingen aan het woord, dat zijn momenten waarop ook feedback gegeven kan worden op hun taalgebruik. Het is van belang dat de docent zelf voldoende taalkennis en didactische kennis heeft om deze feedback te formuleren en effectief in te zetten.

3. Werk effectief aan opbouwen van woordenschat

Elke docent ziet tot zijn taak om leerlingen te helpen bij het leren van de vaktaal van het eigen vak, zowel woorden als manieren van formuleren. Dit verdient voldoende aandacht en een goede didactiek zoals bij Taalgericht Vakonderwijs (Hajer & Meestringa, 2022). Maar alle vakken hebben een rol in het ontwikkelen van schooltaal.

In de praktijk vinden docenten het moeilijk om het werken aan schooltaal voldoende invulling te geven. In het tempo en de opzet van de lessen is er weinig gelegenheid om uitgebreid stil te staan bij moeilijkere woorden en formuleringen. Ook hebben vakdocenten weinig mogelijkheden om goed te inventariseren welke leerlingen een beperkte woordenschat hebben. Een schoolbrede aanpak is effectiever en praktischer, waarbij docenten onderling afstemmen over mogelijk problematische woorden en de taakverdeling in ontwikkeling van de woordenschat.

4. Help leerlingen bij het begrijpen van geschreven en gesproken taal

Vakken verschillen in taalgebruik, soorten teksten en structuren in teksten. Wat bij het vak Nederlands wordt aangeleerd is niet altijd effectief bij vakteksten. Een actieve rol door de vakdocent in het leren lezen van complexere teksten (en luisteren) zorgt dat leerlingen snel vorderingen maken en een hoog niveau bereiken.

Volgens de didactiek Taalgericht Vakonderwijs is het belangrijk om aandacht te besteden aan context, taalsteun en interactie, met name gericht op taalvaardigheid in vaktaal. Dit is onder andere relevant voor begrijpend lezen. Niet alle docenten zullen de tijd hebben om de didactiek uitgebreid toe te passen. De techniek van samenvattend lezen, waarbij paragraaf na paragraaf grondig wordt gelezen en in eigen woorden, in schematische vorm wordt samengevat is vaak goed bruikbaar.

Een praktische en effectieve aanpak is “modellen”, waarbij de docent hardop voordoet hoe met teksten wordt omgegaan (Rooijackers et al, 2021). In de vaklessen is dan het doel het begrijpen van de inhoud en onthouden van de leerstof, tegelijk wordt ook aan taalvaardigheid gewerkt. Hoe kan een docent dit aanpakken:

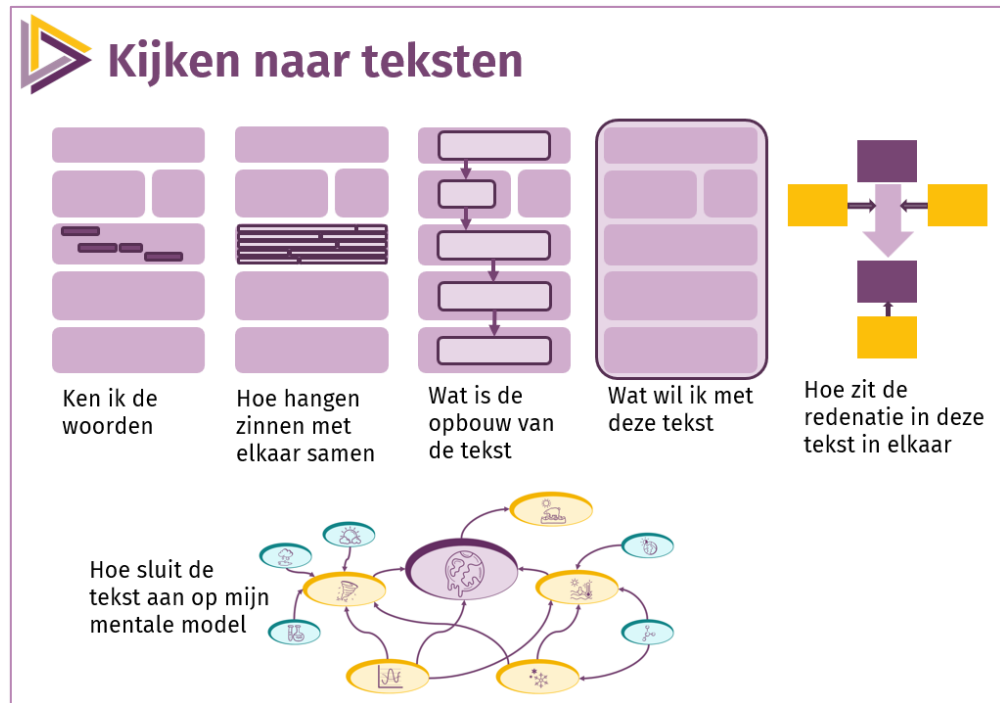
Besteed aandacht aan woordenschat

- Bespreek de betekenis van moeilijke woorden en vaktaal
- Besteed aandacht aan de samenhang tussen zinnen en de rol die voeg- en signaalwoorden spelen.
- Benoem eventueel subjectief taalgebruik.

Bespreek de verschillende manieren om naar teksten te kijken

- Wat is bedoeld om te onthouden en wat doet een goede lezer dan met andere tekstgedeelten. Zie mijn artikel over begrijpend lezen van instructieteksten bij bètavakken (Bouma, 2023).
- Welke kennis had je al en welke kennis voegt een tekst toe. Wat stemt overeen, wat verschilt. Een visualisatie in de vorm van bijvoorbeeld een mindmap kan helpen.
- Wat is de structuur van de redenering in een tekst. Vakken hebben verschillende soorten redeneringen, en leerlingen worden op deze manier getraind in herkennen en toepassen van de vaktypische manieren van denken. De structuur van de redenering kan gevisualiseerd worden in een redeneerschema.

- Wat is de opbouw van een tekst. Laat daarbij vooral ook als de volgorde in teksten afwijkt van de volgorde van de redenering, en bespreek wat daar de reden voor is. Het is van belang om aan te geven dat vele teksten niet zijn opgebouwd volgens inleiding, kern en slot. Geef de volgorde van de onderwerpen in de tekst eventueel schematisch weer.

Zorg dat leerlingen strategische lezers worden.

Zeker bij vakteksten is het van belang om bewust te zijn van het eigen leesdoel en daarbij een handige aanpak te kiezen, zie ook het Resolv model (Rouet et al, 2017): Lees je een tekst van begin tot eind, hoe bepaal je welk stuk je wil lezen, naar wat voor soort informatie ben je op zoek, hoe betrouwbaar is een tekst; op welke manier maak je aantekeningen. Bij een literatuuronderzoek voor een profielwerkstuk heeft het geen zin om alle artikelen volledig door te lezen. Pas na scannen wordt gekozen welke passages relevant zijn. Bij strategisch lezen speelt ook de persoon en organisatie van de schrijver een rol, net als de manier waarop teksten gepubliceerd zijn. Hier is een sterke samenhang met mediawijsheid.

Laat vakdocenten voordoen en expliciet bespreken hoe ze met teksten in het eigen vakgebied omgaan, zorg dat daarbij de relevante soorten teksten aan bod komen. Dit is een goede voorbereiding op het ho.

5. Help leerlingen bij schrijven

Ook in de niet-talen wordt regelmatig geschreven. Bijvoorbeeld bij opdrachten, om lesstof te verwerken of bij het schrijven van verslagen. Docenten kunnen leerlingen uitleggen welke aanpak gevolgd kan worden, en daarbij ondersteuning geven. Structuren zoals een Systematische Probleem Aanpak en andere schrijfkaders kunnen handige hulpmiddelen zijn.

Voor het schrijven van langere teksten is het van belang om schoolbreed af te stemmen op welke manier schrijfprocessen worden aangeleerd. Dat is een voorwaarde om te zorgen dat vakken elkaar ondersteunen.

6. Laat leerlingen meer lezen

Als we met elkaar onderkennen dat leerlingen vaardiger moeten worden in begrijpend lezen, dan moeten we proberen om meer leestijd in ons onderwijs te verwerken. Daar waar een docent een keus heeft tussen ofwel een leestekst of een andere lesactiviteit, kan wat vaker gekozen worden voor lezen.

Enkele suggesties:

Laat de lesstof eens wat vaker uitleggen via een tekst.

Als lezen niet noodzakelijk is zullen veel leerlingen de moeite niet doen. Zorg dat lezen een belangrijk onderdeel van het onderwijs is, bijvoorbeeld door de uitleg via een tekst aan te bieden. Test regelmatig of een leerling in staat is om op deze manier de vakinhoud te leren.

Verrijk je onderwijs met teksten

Rond om de vakinhoud is veel lezenswaardigs te vinden. Bij elk onderwerp kan via teksten ingegaan worden op de relevantie van de lesstof met concrete voorbeelden van toepassingen in het alledaagse leven. Ook kan gelezen worden over studie en beroep of maatschappelijke discussies, waarmee invulling gegeven wordt aan leerdoelen op terreinen. waarden en oordelen.